

UOT 316

TARİXİ QƏLƏBƏMİZİN HƏRBI-DİPLOMATİK, SOSIAL-SİYASİ ƏSASLARI

Emin Həsənli

Dissertant,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyası

eminhesenli@mail.ru

DOI:10.30546/ifs.2021.1(36).113

Xülasə. Məqalədə müstəqil Azərbaycan dövlətinin hərbi uğurları təhlil edilir. Araşdırılır ki, Azərbaycan dövləti bütün çətinlikləri dəf etməklə bərabər, institusional metodlarla sosial faktora-insan amilinə qaygını diqqətdə saxlamışdır. Təbii ki, bu dövr özündə bir çox amilləri birləşdirir ki, bunlardan da ən başlıcası bu təcavüz nəticəsində zərər çəkən hərbi qulluqçuların, mülki vətəndaşların, dinc sakinlərin həyat şəraitinin qaydaya salınmasıdır. Azərbaycan ötən bu dövr ərzində bir neçə mühüm istiqamətdə sistemli, institusional işlər aparmışdır.

Məqsəd: Ölkəmizin əldə etdiyi tarixi qələbənin institusional əsaslarını siyasi aspektdən araşdırmaq.

Metodologiya: Problemə müqayisəli yanaşma, sistemli yanaşma, institusional təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Elmi yenilik: Azərbaycanda ilk dəfə olaraq tarixi qələbəmizin əsas faktorlarının institusional baxımdan nəzəri-praktiki aspektdən tədqiqinə cəhd edilmişdir.

Açar sözlər: inkişaf, qələbə, hərbi quruculuq, milli maraqlar, institusionallaşma, dialoq.

ВОЕННО-ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ, ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАШЕЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПОБЕДЫ

Эмин Гасанлы

Резюме. В статье дается сравнительный анализ успехов независимого Азербайджанского государства. Изучается военное, политическое и социальное развитие страны. Выделены институциональные реформы, человеческий капитал, приоритеты и перспективы национального развития. Показаны парадигмы развития нашего современного общества. Уделяется внимание вопросам национального единства и солидарности.

Цель: изучить институциональные основы исторической победы нашей страны с политической точки зрения.

Методология: проблема, сравнительный подход, системный подход, методы институционального анализа.

Научная новизна: впервые в Азербайджане была предпринята попытка изучить основные факторы нашей исторической победы с институциональной точки зрения и развитию.

Ключевые слова: развитие, победа, военное строительство, национальные интересы, институционализация.

MILITARY-DIPLOMATIC, SOCIAL-POLITICAL BASES OF AZERBAIJAN HISTORICAL VICTORY

Emin Hasanli

Abstract. The article provides a comparative analysis of the successful achievements of the independent Azerbaijan state. The political and social development of the country is being studied. Institutional reforms, human capital, priorities and prospects of national development are highlighted. The paradigms of development of Azerbaijani modern society are shown. Attention is paid to issues of national unity and solidarity.

Purpose: to study the institutional basis of historical victories of our country from the political point of view.

Methodology: problem, comparative approach, system approach, methods of institutional analysis.

Scientific novelty: For the first time in Azerbaijan there has been made an attempt to study the main factors of our historical victory from the institutional theoretical and practical points of view.

Keywords: development, victory, military development, national interests, institutionalization

Giriş. Ermənistanın Azərbaycana elan olunmamış hərbi müdaxiləsinin tarixinə toxunduqda, ilk növbədə, onu demək lazımdır ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü yalnız illər ərzində torpaqları işğalda saxlamaqla davam etdirməmişdir, orada olan Azərbaycan maddi-mədəni irsinin, sosial-mədəni infrastrukturun, ekoloji mühitin, yaşayış məntəqələrinin dağıdılaraq məhv edilməsi, talan edilməsi üzərində qurmuşdur. Azərbaycan haqlı olaraq işğaldan azad edilmiş ərazilərlə bağlı proqram xarakterli tədbirlərini reallaşdırarkən bu zərərlərin də hesablanması və rəsmi Ermənistan tərəfindən həmin zərərlərin ödənilməsi məsələsini də hədəfə almışdır. Dünya birliyi Azərbaycan ərazilərinin bu qədər böyük bir zaman məsafəsində işğalda saxlanmasına indiyədək göz yummuşdur. Bu illər ərzində Azərbaycana dəyən zərərlərin miqyası haqqında bir çox dövlətlər düşünməli və ciddi addımlar atmalı idilər.

Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və bu ərəfədə cərəyan edən proseslər ətrafında yerli və xarici tədqiqatçılar indiyədək onlarla elmi əsərlər yazmış, araşdırmalar aparmışlar. Azərbaycan Respublikası ərazilərinin Ermənistan tərəfindən uzun zaman işğal altında saxlanması səbəbindən regionda müharibənin hər an baş verə biləcəyini istisna etmirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hər zaman daxili və xarici auditoriyaya “əgər Ermənistan kompromisə gəlməzsə biz torpaqlarımızı lazım gəlsə güc yolu ilə azad edəcəyik” kimi tarixi ədalətli mesajlarını verirdi. Məsələnin elmi aspektləri ətrafında Ə.İsmayılov, M.Həsənov, Ə.İbrahimov, H.İbrahimov, E.Nəsirov, Z.Əliyev, Y.Mahmudov, D.Əzimli, Türkiyəli alim Ç.Şahin, əsərlərində problemin təhlilinin sosial-siyasi tarixi aspektlərini araşdırmışlar. Məqələdə, Ali Baş komandanımızın çıxış və müsahibələri, məcburi köçkünlərin həyat şəraiti və ordu quruculuğu prosesləri ətrafında sərəncamlarına da mühüm mənbə olaraq istinad edilmişdir.

Bu uzun illər ərzində ölkəmiz həm də müharibədən zərər çəkmiş vətəndaşlarımıza hərtərəfli qayğı göstərmək siyasəti yürütmüşdür. Düşmənin təcavüzü nəticəsində zərər çəkmiş hərbi qulluqçuların, şəhid ailələrinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində güzəştlər, müxtəlif sosial layihələrin reallaşdırılmasını sürətləndirmişdir. Bu baxımdan QMKDK materiallarına istinadlar edilmiş və müqayisəli təhlillər aparılmışdır.

Sosial və hərbi islahatlar institusional inkişafın əsası kimi

Aparılan uğurlu institusional siyasət nəticəsində, qeyd etdiyimiz kimi şəhid, hərbi qulluqçu ailələrinin sosial vəziyyətinin, məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması, onların mənzil, həmçinin gündəlik tələbatlarının ödənilməsi istiqamətində dövlət öz fəaliyyətini uzun illərdir ki, davam etdirir və bununla da həmin istiqamətdə olduqca uğurlu sosial layihələr reallaşdırılmışdır. Digər bir tərəfdən isə Azərbaycan bu sosial layihələrlə bərabər ordu quruculuğunu da müvəffəqiyyətlə gücləndirmişdir ki, məhz bu gün həmin siyasət zərər çəkən vətəndaşların öz ata-baba yurdlarına qayıtması istiqamətindəki işlərin praktiki reallaşmasını ön plana çıxarmışdır. Qeyd etdiyimiz bu istiqamətləri Azərbaycan dövləti uğurla davam etdirir, ölkə başçısı Cənab İlham Əliyev həyata keçirdiyi xarici siyasət platformalarında, bütün tədbirlərin preambulasını məhz Dağlıq

Qarabağın azad edilməsi, işğalçıların ərazilərimizdən qovulması, məcburi köçkünlərin doğma torpaqlarına qaytarılması prinsipi üzərində qurmuşdur. Hətta neft erasının davam etdiyi dövrdə belə, neftin dünya siyasətində ən ümdə prioritetə çevrildiyi bir dövrdə belə ölkə başçımız neft gəlirlərini, enerji məsələlərini Dağlıq Qarabağ məsələsindən sonra ikinci prioritet məsələ elan etmişdir, bununla da bütün problemlərin fəvqündə məhz Dağlıq Qarabağ probleminin dayandığını vurğulamışdır.

Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli istiqamətində aparılan danışıqlar prosesi ilə yanaşı, ölkəmizdə ordu quruculuğu prosesləri də müvəffəqiyyətlə davam etdirilmişdir. Həmçinin ölkəmiz uzun illər ərzində müharibənin sülh yolu ilə həlli istiqamətində uzun bir yol qət etmişdir. Uzunmüddətli atəşkəs əldə edildikdən sonra, Azərbaycanda bir sıra islahatlar aparılmağa başlandı. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin işlə təmin olunması məqsədilə dövlət tərəfindən bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi də bu islahatlar sırasındadır. Belə ki, onların bir qisminə işsizlik statusu və işsizlik müavinəti verilib, bir qismi ünvanlı sosial yardım alır, digər qismi haqqı ödənilən ictimai işlərə cəlb edildi, yaxud peşə-hazırlıq kurslarına göndərildi [9,s.1]. Bununla bərabər beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini ölkəmizə yönəltmək, cəmiyyətin demokratik əsaslarla idarəçiliyi sisteminin qurulması, həyat tərzinin yeni inkişaf meyarlarına uyğun qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi də bu dövrdə həll ediləsi məsələlər idi. Məhz Ulu Öndərin böyük sərkərdəlik bacarığı, siyasi dühası belə bir dövrün cətin paradigmasını səfərbər etməyə zəmin yaratdı.

Digər tərəfdən, Azərbaycanın müharibə şəraitində olması bu sistemin birdəfəlik dəyişikliyinə çox böyük bir risk olduğunu göz önünə çıxarırdı. Ümummilli lider Heydər Əliyev öz böyük sərkərdəlik qabiliyyətini nümayiş etdirərək bu prosesin təcridən həyata keçirilməsini qərara aldı. Öz ordusunun hazırlıq səviyyəsinə görə dünyada qabaqcıl dövlətlərdən hesab olunan, NATO-nun tam üzvü olan Türkiyə ilə geniş hərbi əməkdaşlığa başlandı [4,s.12]. Bu hərbi əməkdaşlıq özünü hərbi təhsil sahəsində daha qabarıq göstərir. Belə ki, Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinin 1997-ci ildən NATO hərbi sistemə keçidi bunun çox bariz nümunəsidir [3,s.45]. Bu gün ölkəmiz tarixi qələbədən sonra ordu quruculuğuna daha geniş önəm verməkdədir. Çünki Azərbaycan artıq regionun təhlükəsizliyi sistemində əsas dövlətə çevrilmişdir. Eyni zamanda xarici dövlətlərlə, xüsusən strateji müttəfiqimiz olan İsrail dövləti ilə aparılan hərbi əməkdaşlığın nəticəsində ordumuzun silah ehtiyatı daimi müasirləşdirilərək bugünkü tarixi qələbəni təmin etdi. Artıq Azərbaycan regionun dünya düzənini müəyyən edən ölkədir. Bu gün Azərbaycan Qarabağda yaşayan ermənilərin gələcək taleyini öz qanunvericilik bazası ilə təkmilləşdirmək ərəfəsinə qədəm qoymuşdur. Hərbi xunta ərazilərimizdən məhv edilərək çıxarılmışdır. Bütün Qarabağın idarəçiliyinin yeni mexanizmləri formalaşır. Bu proses isə, ilk növbədə, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizin yüksək səviyyədə bərbası ilə başlanaraq reallaşacaqdır. Bu qəbildən ölkə başçımızın ağıllı kənd layihəsi istiqamətində ideya təklifi regionun gələcəkdə dünya üçün nümunəvi diyara çevriləcəyindən xəbər verir.

Azərbaycanın bir dövlət kimi daim möhkəmlənməsini şərtləndirən faktorlardan biri də hərbi müdafiə strategiyasının olmasıdır. Müdafiə sisteminin yaradılmasında ordu quruculuğu başlıca yer tutur. Azərbaycanın hərbi strategiyasının hazırlanmasının əsasları Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş, müzəffər Ali Baş komandan İlham Əliyev tərəfindən zirvəyə yüksəlmişdir. Bütün güclü dövlətlərin maraq dairəsində olan Azərbaycanın çoxtərəfli mürəkkəb bir hərbi strategiyaya sahib olmasına, bütün dövlətlərlə yüksək səviyyəli münasibətlərin yaradılmasına nail olan Ulu Öndər Heydər Əliyev dünya dövlətləri ilə hərbi əməkdaşlığın və yaranan beynəlxalq təşkilatlar daxilində Azərbaycanın təmsil olunmasının vacibliyinə xüsusi önəm verirdi. Azərbaycan beynəlxalq hüquqi normalar və milli mənafe əsasında öz xarici siyasət strategiyasını müəyyən edib. Belə ki, ölkə Konstitusiyasında qeyd olunduğu kimi, Azərbaycanın xarici siyasəti sülh siyasətidir. Azərbaycan Silahlı Qüvvələri heç bir dövlətə qarşı çevrilməmişdir. Onun məqsədi sülh məramlıdır. Azərbaycan Respublikasının hərbi strategiyasının əsas prinsipləri bunlardan ibarətdir: müstəqilliyin və suverenliyin, ölkənin ərazi bütövlüyünün qorunması, beynəlxalq və regional təşkilatlarda təmsil olunmaqla ölkənin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, daxili və xarici siyasətin vəhdətinin qorunub saxlanılması, xarici siyasətdə humanizm prinsiplərinin həyata keçirilməsi. Ötən dövrlər ərzində

müharibə şəraitində belə İnsan kapitalının inkişaf etdirilməsi Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu başlıca prioritet istiqamətlərdəndir.

Ölkə başçımız hələ, 2003-cü ildə ilk öz seçki platformasında Azərbaycan regionlarının inkişaf proqramlarının həyata keçirilməsi ideyasını irəli sürərək hökumətin fəaliyyətini bu istiqamətdə səfərbər etmiş oldu. Bunun ardınca mərhələli şəkildə Azərbaycan Regionlarının Sosial –iqtisadi inkişaf proqramlarının icra olunması ölkədə həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə, insan kapitalının formalaşdırılmasına mühüm töhfə yaratdı. Dövlət proqramlarının icra olunduğu 2004–2018-ci illər ərzində ümumi daxili məhsul 3,3 dəfə, o cümlədən qeyri-neft sektoru üzrə 2,8 dəfə, sənaye üzrə 2,6 dəfə, kənd təsərrüfatı üzrə 1,7 dəfə artdı. Bu müddətdə həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ölkədə 1,5 milyonu daimi olmaqla 2 milyondan çox yeni iş yeri, 100 mindən çox müəssisə yaradılmış, işsizlik 5 faizə, yoxsulluq səviyyəsi isə 5,1 faizə enmişdir [7,s.3]. Bu siyasətin fəlsəfəsini sözügedən proseslərin mərkəzində insan amilinin dayanması prinsipləri təşkil edirdi. Regionlar üzrə Azərbaycan vətəndaşlarının sosial-mədəni inkişaf səviyyəsi, dəyişən dünya reallıqları zəminində asan idarəetmə və xidmət vərdişlərindən istifadəsi, insan potensialı göstəricilərini yüksəltməyə xidmət məqsədi daşıyaraq insan kapitalının formalaşmasını sürətləndirmiş oldu. Ölkə başçısının inteqrasiya, dialoq mədəniyyəti, tolerantlıq, multikulturalizm kimi müasir dünyanın aktual paradqlmalarını praktiki gündəmə gətirməsi isə ölkəmizin insan kapitalı sisteminin mədəni-ideoloji zəmində qurulmasına və təminatına hesablanmış oldu. 2019-cu il ərzində cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi islahatlar kursu adekvat olaraq idarəetmədə insan kapitalının yeni əsaslarla qurulmasını şərtləndirdi. Həmçinin, bu islahatlar insan potensialının insan kapitalına çevrilməsi zamanı mövcud problemlərin də həllini təmin etməyə əsas verdi. Bu xüsusda qarşıdan gələn bələdiyyə və parlament seçkiləri ölkənin modernləşmə və sosial dəyişiklik indikatorlarını müəyyən etməyə istiqamətlənmişdir. Azərbaycanın regionlarının inkişafı ölkədə elektron hökumətin qurulması və möhkəmlənməsi baxımından da aktualdır. Elektron hökumətin müasir dünya reallıqları zəminində qurulmasının aktuallığını dövlət başçımız öz çıxışlarında dəfələrlə vurğulamışdır. Cənab İlham Əliyev söyləmişdir: “Biz ölkəmizi müasirləşdiririk. Bizim təşəbbüslərimiz, xüsusilə təhsillə bağlı, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı təşəbbüslərimiz gələcəyə yönəlib. Biz 10, 20, 50 il qabağa baxmalıyıq ki, Azərbaycan 50 ildən sonra necə yaşayacaq, insanların intellektual səviyyəsi necə olacaq.”

Tarixi uğurun ideoloji əsasları

Azərbaycan dövlətinin uğuruna zəmin yaradan başlıca amillər həm də bunlardır ki, ölkə başçısı müasir dünyanın aktual paradqlmalarının milli zəmində tətbiqinə nail ola bilmişdir. Bu təsnifata bazar iqtisadiyyatı, demokratiya, inteqrasiya, kommunikasiya, tolerantlıq kimi mühüm anlayışlar daxildir. Ölkədə keçirilən seçkilərin (prezident, parlament, bələdiyyə) demokratikliyinə və şəffaflığının artması, bazar iqtisadiyyatında dayanıqlığın təmin olunması (insan inkişafı indeksində Azərbaycanın ön sıralara çıxması), neftdən sonra informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi və inkişafının ikinci prioritet istiqamət elan edilməsi (elektron hökumətin bazisinin yaradılması), tolerantlıq paradqlmasını “xalqımızın düşüncə tərzinə” çevirmək tezi bu fundamental dəyişikliklərin əsasında dayanır(10). Bu baxımdan formalaşan yeni bazis modeli müasir üstqurum təsisatlarının da yeni əsaslarla formalaşdırılmasını – yeni çevik islahatları və idarəetmə aparatında ixtisasları zəruri etmişdir. Bu gün biz Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin yeni mərhələsinə qədəm qoyuruq. Xalqımız dövlətçilik və milli birliyin qorunmasının, milli kimliyin təhlilinin yeni tarixi mərhələsinə qədəm qoydu. Azərbaycan öz ordusu ilə böyük uğurlara imza atdı və ərazilərimizi işğaldan azad etdi. Təbii ki, bütün bunlar həm də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin böyük diplomatiyaya, uzaqgörən siyasi strategiyaya, əsaslanan ideoloji uğurlarının nəticəsində mümkün oldu. Bu ideoloji konsepsiyanın əsas mühüm elementləri sırasına həm də Müzəffər Azərbaycan Ordusu termini əlavə olunmuşdur.

Nəticə/Conclusion

Məqalədə bu nəticəyə gəlinir ki, ərazilərimizi uzun illər işğalda saxlayan Ermənistan həm də özünü bütün istiqamətlərdə ifşa etmiş oldu. Belə ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizin uzun illər talan edilməsi, evlərin daşlarının belə sökülüb aparılması, ağacların kəsilməsi, yolların baxımsız halda qalması, bütün ərazilərin kommunikasiya xətlərinin məhv edilməsi, ərazidən köçkün düşmüş azərbaycanlıların yaşayış evlərinin və yardımçı binalarının dağıdılması, tarixi abidələrimizin, mədəniyyət nümunələrinin məhv edilməsi Ermənistan hökumətinin kompensasiya ödəməsini aktuallaşdırmışdır. Bu institusional mərhələnin qalibiyyətlə başa çatmasına ölkəmiz tezliklə nail olacaqdır. Qardaş Türkiyə və Rusiya ilə yaxşı münasibətlərdə olan Azərbaycan regionda sabitliyə və əbədi sülhə nail olma mərhələsnə qədəm qoymuşdur. Belə nəticəyə gələ bilirik ki, postkonfo likt mərhələsi region üçün əhəmiyyətli inkişafın başlanğıcı olacaqdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1."Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 16 noyabr 2005-ci il, N 311. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005.

2.Müasir dövrdə Azərbaycan Türkiyə münasibətləri, Monoqrafiya, Bakı: Araz, 2006, (Elmi redaktoru t.e.d., prof. A.N.Abbasbəyli. Rəyçi t.e.d., prof. P.Q.Darabadi), 214 səh.

3.Azərbaycan - Türkiyə əməkdaşlığının gələcək perspektivləri. // Tarix və onun problemləri nəzəri, elmi, metodik jurnalı, №3, (1997-033), ISSN 1047, Bakı, 2005.

4.Müasir dövrdə Azərbaycan - Türkiyə əməkdaşlığı //Azərbaycan - Avropa əlaqələri: mövcud problemlər və əməkdaşlığın əsas istiqamətləri (elmi konfransın materialları), Bakı : Şirvanşər, 2005.

5.Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olması və ilkin qarşılıqlı münasibətlər. // Tarix və onun problemləri nəzəri, elmi, metodik jurnalı, əlavə №3, (1997-02), ISSN 1047, Bakı, 2006.

6.Qarabağ gündəliyi. Bakı 2011, 4 sayılı bülleten,103 səh

7."Məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan sosial müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 21 may 1999-cu il, N 669-İQ Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, N 7,37.

8. İsmayılov Ə.Erməniliyin və erməni faşizminin ideologiyası, fəlsəfəsi və cinayəti. Bakı, 2018, 403 səh.

9.Bərpa və Repatriasiya ("Böyük Qayıdış") Proqramı. Məcburi köçkünlərin repatriasiyası. <http://www.refugees-idps-committee.gov.az/az/pages/21.html>

10.<https://xalqgazeti.com/az/news/9591>

Göndərilib: 29.03.21

Qəbul edilib: 08.05.21